

Farum som forstadskommune:

Den leddeløse kommune

Foredrag i Farum lokalhistorisk Forening 28. oktober 2008
om udviklingen i 1970-erne og 80-erne

Af journalist Henning Nørholm Olsson

Fra Vestjylland til Farum Midtpunkt

Vi flyttede fra Jylland til Farum i 1977. Som så mange andre nyankomne installerede vi os i det dengang stadigt nye Farum Midtpunkt. Det var på én gang en stor omvæltning og en slags sammenføring med Farum som familie.

Vi kom en spirende forårsdag - den 1. april, hvor anemonerne må have haft travlt med at rede forårets hvide brudeseng op, der ved storsøerne, under sart spirende bøgeblade. Det så vi næppe så meget af. For vi havde travlt med at flytte ind i Bybækterrasserne, Farum Midtpunkt.

Omvæltningen bestod i at tilpasse sig. Det monstrøse byggeri. Den højtforrentede finansiering og dyre leje og så derpå egnens ustyrligt smukke, voldsomme istidsfornemme, men for os nærmest jomfrueligt sarte natur.

Min familie og jeg kommer oprindeligt fra det vestjyske med rod i storbyen Esbjerg, der med sin fiskerikultur og senere olieforbrændingsindustri aldrig har været til det sarte. Esbjerg er en villet by,

altså en bevidst planlagt by helt fra bunden. Som sådan tiltrak Esbjerg mange lykkeriddere og byen blev et slags dansk svar på Klondyke.

Med aner op langs den jyske vestkyst, var vi desuden præget af en natur, der nok var sparsom i vækst, men som i vildskab og voldsomhed ikke overgås af noget andet herhjemme. Åh, at blive blæst helt igennem af en rasende efterårsstorm på Stranden neden Klitmøllers klitter syd for Hanstholm, det var som en renselse af både sjæl og legeme.

Den første efterårsstorm, vi oplevede her i Farum, og hvis kraft alle talte om, fordi et enkelt træ eller to var blæst omkuld, blev for os nærmest helt umærkelig. Der var en sælsom modoplevelse over det. Så kraftig, at vi talte om, hvorvidt vores beslutning om at flytte nu også havde været rigtig. Dette første efterår følte vi os med en voldsom overdrivelse som Karl Oscar og Kristine i Wilhelm Mobergs Udvandrerne. Den stakkels Kristine vidste hun aldrig ville få sit elskede Småland at se igen, da hun endelig stod der i det fremmede Amerika. Eneste fysiske tilknytning, hun bevarede, var det æbletræ, hun fik livgjort og dyrket, af de kerner hun havde haft med hjemmefra.

Vi havde ingen æblekerner med, men følelsen lige dette første år i Farum var den samme. Her stod vi uden familie. Derfor måtte Farum blive vores ny familie, og det har den været siden på godt og ondt i et spændende, givende, til tider vildt og i særdeleshed dyrt udviklingsforløb.

Ungdomsoprørets tid

Men, hvorfor kom vi så? Var det Farum i sig selv, der dengang i 70-erne trak nybyggere til. Var der noget særligt over denne kommune som tiltrak folk? Skete der noget, man gerne ville være med i? Eller kom tilflytterne bare tilfældigt dumpende?

Svaret er ja, fordi svaret er Farum Midtpunkt. Denne kolossale bebyggelse, der på få år kom til at huse en femtedel eller en fjerdedel, men i hvert fald en massiv del af kommunens indbyggere, og som derfor alene på grund af volumen kom til at præge kommunens udvikling, og den dag i dag gør det. På det økonomiske område. På det sociale område. På det politiske område.

Vi havnede i Farum Midtpunkt, fordi vi jo skulle have et eller andet sted at bo. Det var oliekrisens 70-ere, der for os pegede østover. Her var arbejdet at få. Så enkelt var det.

Bo skulle vi også. Syd for København, Ishøj, Brøndby Strand etc. kunne ikke komme på tale. Der var for meget beton. Det var der sådan set også i Farum Midtpunkt, men betonen var med de rustrøde plader langt mere arkitektonisk spændende. Det indbød til en tilværelse som med nutidens tilbageblik nærmest kan kaldes christianitisk. Vel var der ikke voldene, men omegnens særdeles skønne, naturhistoriske omgivelser med søerne, åsene, istidens Mølleådal, skovene og fortidslandskaberne over mod Ganløse gjorde udslaget. Samt det, at Farum endnu havde noget af sin fordums landsbyidyl tilbage.

Man fornemmede umiddelbart, at Farum var et lille stort sted. At noget var i gære og i gang.

Det var der naturligvis overalt. 70-erne med ungdomsoprøret her og der. Det var det nybrydende politisk årti. Mange steder og også i Farum. Takket været Farum Midtpunkt. Beboelsen var fra starten tænkt som et nyt fællesskabets eksperiment, som et værksted med demokrati som omdrejningspunkt.

Faktisk blev midtpunktet et forbillede for beboerdemokrati mange andre steder, og med direkte påvirkning af lovgivningen. For i modsætning til andre boligselskaber, hvor beboerne have én stemme én gang om året på generalforsamlingen, så var det i Midtpunktet husmøderne afløst af det månedlige blokrådsmøde, der afgjorde sagerne. Under til tider langvarige, opslidende nærmest Tvind-lignende debatter.

For mange af os unge, dengang var det en træning i demokratisk adfærd. Der var i hvert fald oplevelse af en samhørighed. Som rakte ud over bebyggelsen selv. Ud i Kommunen ja, det omgivende samfund. Man var ikke bleg for at tage sagerne i egen hånd. Bedste og mest kendte eksempel var Midtpunktbusen, der skulle sikre pendlere transport ind til byen. En sag, der var afklaret, inden vi ankom, men som med retssag og politiske opfølgning helt inde på Christiansborg havde gjort Midtpunktet kendt landet over. Midtpunktet blev i den periode selvforvaltningens og den civile ulydigheds svar på en måske nidkær uretfærdig følelse af et omgivende samfunds passivitet.

Dette svar og denne aktion fremmede beslutningen om, at Farum skulle betjenes af S-tog. S-toget blev indviet omend kun med 20 minutters drift i 1977. Ti år senere blev jeg ansat som pressechef i DSB. Og, hvis du spørger, hvor jeg personligt har sat mit fingeraftryk på udviklingen i Farum i den periode, så ligger svaret måske her.

For jeg kan garantere, at jeg i de tre år ca. jeg var der, brugte tiden flittigt på at argumentere for at S-banen herud skulle have 10 minutters drift. Jeg ønskede en bane som Hillerød-banen. Kort efter, jeg forlod etaten, blev 10 minutters drift i myldretiden indført, og jeg takker som pendler den dag i dag mine efterkommere for den bedrift. At de gennemgående myldretidstog så sidenhen er skåret skammeligt ned i antal er en anden historie.

Der var mange initiativer blandt de unge beboere i Midtpunktet. De oprettede nærbijs, spisested, vaskerier og genbrugsbutik, ligesom de naturligvis arrangerede, fester, debatter, børnedage og meget andet i den dur. Det var ikke kun praktiske gøremål. Det var også beviset over for det omgivende forældresamfund for, at vi kunne selv. Selvforvaltning! Os selv nok, måske?

Kommunens udvikling

Midtpunktet prægede naturligvis må man sige - beboerantallet taget i betragtning - også udviklingen i kommunen. De mange unge børnefamilier, der var kommet, krævede pasningsordninger og gode skoleforhold for deres poder. Og de fik det. Der blev i de år bygget institutioner i et omfang uden lige. Godt nok i forlængelse af den udvikling, der for alvor var startet, efter at Farum i 50-erne og

60-erne var blevet en del af hele hovedstadsudviklingen. Men, Midtpunktet var en selvstændig stærk kraft i 70-ernes kommunale udvikling. Det var vel i kraft af Midtpunktet, at Farum i den periode gik fra borgerligt styre til socialdemokratisk styre. En overgang med tre kommunalbestyrelsesmedlemmer fra beboelsen.

Jeg tror Midtpunktet dengang lagde grunden til den eufori, som sidenhen kostede os så dyrt. Midtpunktet skabte nytænkning og begejstring, som spredte sig ud i sognet, men lod sig også betale for det med en forceret udvikling i kommunen.

Det var også på den tid, at den kraftige forøgelse af sognebørn, gav menighedsrådet ret til at bygge en ny kirke. Vi fik Stavnsholt kirke, men i Farums selvforståelse - selvfølgelig - ikke tegnet af hvem som helst, men af Sprechelsen, der også gjorde den 2. triumfbue i Paris. Hans store rum inspireret af lyset omkring os, er et unikt kunstværk. Og, den dag, sårene er lagt efter Peter Brixtoftes administrative økonomiske deroute, så vil skulpturparken stå tilbage som et vartegn over en kommune, der satte sig spor på trods. Vi kunne have undværet begge dele. Men vi vil ikke være det foruden i dag.

Og der er stadigvæk kræfter, svage, som tænker store kulturpersonligheder ind i Farums udvikling.

Det er ikke længe siden jeg mødte en mand på Bytorvet, som spurgte om han måtte sende mig noget materiale vedrørende planerne om udvidelsen af Bytorvet. Det måtte han gerne. Jeg fik det, og det afslørede hans ide, nemlig at Utzon skulle stå for den arkitektoniske planlægning af Bytorvs-udvidelsen. Hvorfor? Fordi gamle Jørgen Utzon i sin tid i arkitektkonkurrencen havde indgivet et forslag til planerne for et Bytorv i Farum. Af tegningerne kan man se, at han, Utzon tænkte spændende på et nærmest arabisk arkade- byggeri med de fra operaen i Sydney så kendte skaller som vartegn.

Det blev så ikke til noget, men igen: Det understreger, at I Farum tør vi tænke stort!

Farum fallit

Men tilbage til 70-erne og Midtpunktet og os der boede der. Satte det for stærkt et præg på kommunens udvikling? Uden tvivl. fordi det jo blev en udviklingen så økonomisk forceret, at Farum i realiteten gik fallit i begyndelsen af 80-erne. For første, men jo ikke eneste gang.

Det var dengang den daværende socialdemokratiske borgmester Gøsta Gustavsen blev afsløret i ikke at have indbetalt kommunens tilbageholde kildeskat til staten. Udviklingen i kommunen gjorde sammen med økonomiske afmatning i slutningen af 70-erne oven på den 2. oliekrise, at kommunens udgifter blandt andet på det sociale område nærmest eksploderede. Der var i periode ikke til lønningerne, hvis også staten skulle have sit på dato. Gøsta Gustavsen udsatte derfor skattebetalingerne i den bedste mening, men desperationen kom naturligvis til kort.

Det blev til retssag og i 1986 blev kommunen ved Gøsta Guvstavsens idømt 200.000 kroner i bøde i en højesteretsdom, der var opsigtsvækkende derved, at kommuner i skattespørgsmål blev sidestillet med almindelig virksomhedsdrift.

Det økonomiske sammenbrud førte til, at Farum kom under administration for første gang. Gøsta blev i øvrigt venstremand under Peter Brixtofte, inden han definitivt forlod kommunen.

Men uafhængig af den overordnede økonomiske udvikling, så var Midtpunktet med sine mange forskellige arrangementer også en kulturel kraft. Her boede mange fantasifulde - ikke nødvendigvis kunstnere men så idemagere, der ønskede at gøre op med det borgerlige arbejdsbegreb for i stedet at realisere sig selv og hinanden. Det var bestemt ikke et regulært hippiesamfund, men det var en le(g)ekasserne for blomsterbørn med farvestrålende gevandter, sjove tobakker og røgelsespinde. Utopiske drømme om et Shangri La her på jorden levede side om side med behårde politiske krav om revolution og opgør med et småborgerligt Danmark.

Man engagerede sig i diverse bevægelser, Vietnam, fredsbevægelser modstand imod a-kraft osv. Ikke nødvendigvis som ét Midtpunkt men som grupper i Midtpunktet. Man engagerede sig i den landspolitiske debat og i de utallige interne opgør på venstrefløj. Og som sagt engagerede man sig via husmøder og blokråd i Midtpunktets eget liv. Det var tidskrævende, men helt i tidens kollektive ånd.

Midtpunktet retrospektivt

Set retrospektivt blev resultat imidlertid, at Midtpunktet på sæt og vis lukkede sig om sig selv. Når jeg tænker efter, så var der egentlig ikke megen kontakt med kommunen i øvrigt, hvis det ikke lige drejede sig om Midtpunktbeboernes egen sag. Der kom masser af krav til kommunen, om børnepasning, skoleordninger, trafikløsninger osv. Og der var altid lejlighed til en protest, f.eks. imod stigende huslejer, daginstitutionstakster eller det nye Bytorv, som var åbnet, da vi ankom, men jeg erindrer ikke at Midtpunktet som samlet enhed engagerede sig dybere i hele Farums kommunes daglige problemstillinger. Det overlod man til "de andre".

"De andre" var dem udenfor Midtpunktet. Det var borgerskabet i parcelhuskvartererne. Dem var der ikke megen kontakt med, men nok en del snak om, når man gik gennem de friserede kvarterer ned til Furesøen eller Farum sø for at nyde den pragtfulde natur, vi trods alt var fælles om i kommunen. At de uden for Midtpunktet også selv følte det sådan og gerne gjorde det, er der ingen tvivl om. Man skulle blot fortælle, at man boede i Midtpunktet, så ville svaret lyde: Nå i Rustenborg, og så var den bås ligesom etableret.

Holdningerne gik langt uden for kommunen. Da jeg blev ansat på Politiken som journalist var det lige ved at gå galt. Ikke fordi jeg var langhåret. Heller ikke fordi, jeg gik i mærkeligt tøj, det svarede sådan set meget godt til den kulturradikale ånd, der herskede på avisen dengang, men da chefredaktøren ved ansættelsessamtalen spurgte, hvor jeg boede og jeg sagde Farum Midtpunkt,

stejlede han: Sådan en socialist-rede. Men, det gik nu alligevel, selv om jeg kunne prise mig lykkelig for, at han ikke havde hørt om Midtpunktets første kollektiv med navnet: Røde Jern.

Det svarer meget godt til, at der var lokal, borgerlig, modstand imod byggeriet af Farum Midtpunkt, da planen endnu lå i støbeskeen. For naturligvis må der have været mennesker dengang, der havde forudset et så stort boligkompleks som et særdeles problematisk aktiv for kommunen. Vel var hele ideen med det gigantiske boligkompleks, at det skulle underbygge erhvervsudviklingen først og fremmest som forbrugere i det nye indkøbscenter. Men, nogle må have gjort sig bekymrede tanker, om, at prisen kunne blive et Farum som den "røde folkekommune".

Og det var der jo, dem der gjorde omend på en omvendt måde. Når man læser Midtpunktets historie kan man se, at specielt bekymrede konservative i planlægningen af gigantbyggeriet helt naivt gjorde sig håb om, at bebyggelsen ville tiltrække midaldrende eller ældre, som genre ville skifte deres arbejdskrævende parcelhus ud med en lejlighed indeholdende parcelhusets luksus men uden krav om havearbejde, rensning af tagrender og lignende. Det gik stik modsat. Det var unge, og unge familier der flyttede ind, men til forskel fra mange andre sociale boligbyggerier var det forholdsvis ressourcestærke og veluddannede unge, der i øvrigt helt frivilligt søgte ind i bebyggelsen. Men deres mål var langt mere Midtpunktet med dets helt særlige boligdemokrati end det var Farum kommune som sådan.

Udflytning og engagementets fallit

Nu skulle man så synes, at Midtpunktet med dets mellem en fjerdedel og en femtedel af kommunens indbyggere, dets beboerdemokrati, og interne engagement, alligevel ville kunne præge kommunen så meget, at den ikke for anden gang skulle gå fallit under borgmester Peter Brixtofte. Det skete ikke. Tværtimod, satte Peter Brixtofte sig jo tungt på magten fra 1985 på et program om økonomiske genopretning og skattelettelser og fra slutningen af 80-erne cementerede han magten ved at sætte sig på det absolutte flertal. Resten af den triste historier kender vi jo alle og betaler vi dyrt for i dag.

Men, hvordan kunne denne udvikling i 80-erne lade sig gøre?

Mit svar er tredelt. Dels var der naturligvis i Farum som andre steder en åregammel, traditionel stærk borgerlig vælgerskare, som med rette følte at de betalte en høj pris for den forcerede udvikling i kommunen. Dels havde deres modsætning, Midtpunktet ikke en samlet kommunal-politisk kraft. Den indelukkede politiske interesse i 70-ernes Midtpunkt var á la Christiania siden hen mere til 1. maj demonstrationer og Land og Folk Festival i Fælleden end til Kommunale korrektiver over vand- og vejvæsen, hvis sagerne altså som sagt ikke lige havde med Midtpunktet selv at gøre. Dertil kommer, at kommunen var under stærk forandring, fordi Midtpunktet selv var det. Allerede i slutningen af 70-erne, 5 år efter at den sidste blok i Midtpunktet var taget i brug var adskillige af

den første, aktive generation, herunder mange funktionærer i offentlige stillinger, flyttet igen eller de var på vej ud.

Østbyen var under opbygning med alle rækkehusene op ad Borgmester Jespersens Vej. Bofællesskabet Stavnsbåndet blev indviet i 1979, og senere i begyndelsen af 80-erne kom Fuglsangpark med blandingen af almennyttigt og andelsbyggeri og ikke at forglemme den nye Stenvadskolen. Dette nye kvarter tiltrak mange fra Farum Midtpunkt. Fordi det gav mulighed for langt mere privatliv og langt mere åbne og lyse omgivelser samtidig med at det gjorde det muligt at opretholde en udstrakt grad af fællesskaber. Fællesskaber, der eksisterer den dag i dag. Eller med andre ord. Ånden fra Midtpunktet flyttede med, men blev lænket i kreditforeningslån. Det er forklaringen på, at Venstrebystyret i Farum aldrig har hentet sine fleste stemmer i Østbyen. At styret var sig det bevidst blev vist helt ned i de små detaljer. F.eks. da busskurene i byen blev skiftet ud med de moderne læskure med lysreklamer, da blev de gamle, slidt runde glasfiberskure sat op hos os i Østbyen. De gav læ men ingen lys. Til gengæld et kommunalt budskab: Det er godt nok til dem!

Vi flytter med

Selv flyttede vi fra Farum Midtpunkt efter to et halvt år. I første omgang til Vest, Lillevangsvej. Også vores fraflytning, som ikke skete i utilfredshed med Midtpunktet, men i ønsket om noget mere, var i tidens ånd. Vi ville gerne et tættere bofællesskab. Vi ville ud i mere fysisk frie omgivelser. Det varede nu kun to år, så brød fællesskabet sammen og vi måtte flytte igen. Nu til Øst i rækkehuskvarteret, hvor vi så har fornøjet os lige siden.

Tiderne skiftede. Vi og mange andre flyttede. Farum midtpunkt blev i stedet de nye mangeartede indvandrergrupperes bosted. Og man må erkende, at da det gik bedst var det mere Brixtofte end boligaktivister, der tog hånd om dem og deres særlige situation.

70-ernes stærke politisk-ideologiske udvikling på venstrefløjen havde desuden tabt pusten - der i begyndelsen af 80-erne. Det gav sig udtryk landspolitisk med den konservative Schlüter, der overtog regeringsmagten efter socialdemokraterne og det gav sig udslag lokalt med måske udlevet engagement i kollektivismens opslidende lyksaligheder for de flestes vedkommende.

Det er jo interessant, at nok opstod en protesterende borgergruppe, med repræsentanter både fra Midtpunktet og Østbyen, da det for alvor stod klart, hvad Brixtoftes kommunalpolitiske projekt gik ud på, men den formåede aldrig, selv da det økonomiske vanvid var på sit højeste at gøre sig gældende i en grad, så den med et stemmeflertal kunne gøre sig noget håb om at kunne stoppe kommunens kurs mod den økonomiske afgrund. Det store indre fællesskab i 70-ernes Midtpunkt var aldrig så stærkt, endsige eksisterende, så det i forening kunne stoppe 80-ernes og 90-ernes kommunale magtarrogance.

Det spillede også en rolle der i 80-erne, at Farum på det tidspunkt allerede for længst havde udviklet sig fra det lille landsbysamfund der ved vadestedet til stationsby, udflytterkommune, ja regulær forstad og soveby til København. Langt de fleste var og er den dag i dag pendlere, der hver morgen rejser ud af kommunen for at arbejde andre steder i og omkring København. Det er en økonomisk nødvendighed for familierne og det var det naturligvis også i 70-erne og 80-erne, hvor oliekrisernes højrenteøkonomi gjorde det forholdsvis dyrt at bo i Farum - og i Farum Midtpunkt.

Men pendlerlivet har jo sin pris, nemlig den at det kan være svært at engagere sig sådan rent fysisk i kommunens liv på det overordnede plan. Der er nok at gøre med at få arbejdslivet og dagligdagen til at hænge sammen. Jeg tror, det gjaldt for mange af os dengang - og det gælder naturligvis den dag i dag.

Men endnu langt ind i 80-erne og helt til i dag lever ånden fra Midtpunktet her og der i kommunen. På mikroplanet. Fra skolelandbrug, så længe det vare til Farum delebil. Selvforvaltning, brugerdemokrati, forældreengagement i daginstitutioner, skoler og sportsklubber. Et eksempel er Stenvadskolen indviet i 1981, hvor selvforvaltningen gjaldt lærekredsen f.eks. i valget af skoleinspektør og for forældrene i skolebestyrelsen.

Det blev bremsset igen under Peter Brixtoftes overmåde fuldkomne, men demokratisk valgte styre. Men, ønsket om inddragelse ligger stadigvæk et sted. I søen, i skoven, under mulden. Det kommer igen og vi finder det også i den livlige og til tider kontante debat, der føres her i Farum. Senest om det nye budget med lukning af skolelandbrug, svømmehal og båd fart til følge. For fordums bevidsthed lader sig ikke evigt begrave.

Resumé og afslutning

Så summa summarum. Farum udviklede sig i 70-erne anderledes end andre kommuner, fordi man med det enorme eksperimentelle byggeri Farum Midtpunkt med ét slag fik en meget stor gruppe, unge entusiastiske, ressourcestærke indbyggere til kommunen. Beboerdemokrati og selvforvaltning kom direkte til at præge lovgivningen og satte kommunen på landkortet. Men udviklingen var så forceret at det kostede kommunen selvstændighed og ved skæbnes ironi og i ønsket om at få ryddet op i økonomi og skattestigninger førte til et magtskifte, der så udviklede sig til et manisk eksperiment, der ikke bare skulle beholde Farum på landkortet, men placere det på verdenskortet. Og det blev det endegyldigt, må man sige, da vi gik fallit for anden gang.

Ingen dansk kommune har på så kort tid elsket ungt, drømt så langt og set kun alt for kort, for nu at ty til L.C. Nielsens ”... bøgelyse øer”

Eller for at ty til en nutidig. Det var i denne sidste periode, i 1981 Asger Baunsbak-Jensen blev præst her i sognet. I sine erindringer og refleksioner med titlen ”Hvorfor præst?” fra 2006 skriver han om mødet med Farum:

”Hurtigt bredte min fascination af stedet sig. Jeg skuffedes ikke i mine forventning, for det var her, udviklingen væk fra traditionen var stærkest. Kun 51 procent af danske børn blev døbt, resten navngivet. Det var ungdomsoprørets oprørsfolk, der bosatte sig i Farum. Veluddannede, spændende mennesker. Fortroppen i det Danmark, der hurtigt flyttede sig fra bonde- og industrisamfund til informationssamfund.

Farum er et herligt sted med skarp humor, højt til loftet og ingen småborgerlig selvhøjtidelighed. Men det er leddeløst - politisk, folkeligt og kirkeligt”

Så sandt som det står skrevet.